

РОЛЯТА НА ПРОФЕСОР ДРАГОМАНОВ И НЕГОВОТО СЕМЕЙСТВО В ОПАЗВАНЕТО НА ПАМЕТТА И ТВОРЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО НА ТАРАС ШЕВЧЕНКО

(По документални материали от архива на М.Драгоманов във фонда на проф.
Иван Шишманов в Научния архив на Българската академия на науките)

Антонина Якимова

Annotation: This article introduces the documentary materials from the archive fund of Bulgarian scientist Shishmanov which indicate a contribution of the famous Ukrainian scientist Mihailo Dragomanov and his family in the memory preservation of the creative heritage of the great Ukrainian poet and painter Taras Shevchenko. The proposed research is based on the analysis of the family correspondence, official letters, archive documents and other scientific sources. It gave the new possibility to throw light on Dragomanov family contribution in Shevchenko studies.

Keywords: Dragomanov, Taras Shevchenko. Shishmanov's fund, documentary materials, the memory preservation.

І день іде, і ніч іде.
І голову схопивши в руки,
Дивуєшся, чому не йде
Апостол правди і науки!
Т.Шевченко

Името на Пророка на украинския народ, поет и художник Тарас Шевченко е на едно ниво с такива личности на мисълта и словото по света като Омир и Шекспир, Шилер и Хайне, Гьоте и Мицкевич, Балзак и Юго, Руставели и Низами, чието наследство става достояние на цялото човечество.

Чрез своите произведения Тарас Шевченко въвежда в контекста на световната култура понятията за Украйна като държава, за нейната духовност и народ. Творчеството на Шевченко е изчерпателно, винаги съвременно, извън границите на времето и пространството и е източник на вечното подновяване на украинския дух.

Сергий Ефремов, украински учен, академик, литературен историк, смята, че „За Украйна Драгоманов наистина е бил този „апостол на правдата и науката”, когото с

такава тъга очакваше народът преди смъртта на Шевченко” (Єфремов 1926: 151).

Поетът Тарас Шевченко заема важно място в семейството на видния украински учен Михайло Драгоманов. Отношението на Драгоманови към Шевченко като към гениален поет и личност в украинската култура и история може да бъде пример за това как трябва да пазим духовните ценности на нашите народи.

Ученият със световно име и професор в Софийския университет Михайло Драгоманов през целия си живот пази и популяризира творчеството на Великия Кобзар – Тарас Шевченко. Още като студент в Киевския университет Драгоманов произнася пламенна реч на гроба на Шевченко в Киев през май 1861 г. Може би това е най-въздействащият момент, коренно повлиял на неговата гражданска позиция и на отношението му към гениалния украински поет.

В края на януари 1876 година, преди Михайло Драгоманов да замине завинаги за чужбина, неговите приятели му организират прощална вечер в Киев. Специално по този повод известният украински композитор Микола Лисенко съчинява композиция върху Шевченковите стихове „Чи ми зійдемося знову...” и ги посвещава на М.Драгоманов (Диба 2011: 231).

На събирането присъства и сестрата на Драгоманов – Олга Драгоманова-Косач (известна и като детската писателка Олена Пчилка) със семейството си. През целия си живот Олга заедно със своите деца полага грижи за опазването на паметта на Шевченко.

По повод 27-годишнината от смъртта на Шевченко световноизвестната поетеса Леся Украинка (Лариса Косач) – дъщеря на Олга, по молба на композитора Микола Лисенко пише стихотворението „Вмер батько наш” (1888) като текст към създадения от Лисенко „Жалібний марш”. Леся посвещава на Шевченко и стихотворението „На роковини”. През май 1893 г. Леся Украинка изпраща на Драгоманови два сборника на Микола Лисенко и изказва съжаление, че не му позволяват да публикува новите композиции върху Шевченковите стихове (Українка 1978: 152).

Микола Лисенко е основател на украинската композиторска школа и най-изключителният интерпретатор на творчеството на Тарас Шевченко. Композиторът М.Лисенко създава повече от 80 песни, романси, хорови песни, кантати по стиховете на гениалния украински поет.

Специално за гласа на Лидия Драгоманова-Шишманова, голямата дъщеря на украинския учен, Микола Лисенко съчинява романс по стихотворението на Шевченко „Садок вишневий коло хати” и го дава на Лидия. През 1893 г. Лидия подарява на Музикалното дружество в София ноти на няколко произведения на украинския композитор от

цикъла „Музика до „Кобзаря” Т.Г.Шевченка” (Якімова 2011:38).

Когато емигрира в Женева, Михайло Драгоманов основава украинска печатница и започва да издава списание „Громада“, в което публикува знаменитата си статия „Шевченко, украинофили и социализъм” (1879 г.). В същата печатница през 1885 г. излиза поемата „Мария” на Шевченко с предговор и бележки от Драгоманов (превод на френски: Лидия Драгоманова).

От София Драгоманов ръководи и следи издаването на „Поезії Т.Г.Шевченка, заборонені в Росії” (1890). Оригини на споменатите издания се съхраняват във фонда на професор Иван Шишманов в Научния архив на Българската академия на науките (НА БАН, ф.11к, оп.5, а.е.936-938).

Във Виена, а след това и в Женева, Михайло Драгоманов се запознава с българи и кореспондира с много от тях. В едно от писмата си до българския политик и публицист Димитър Ризов (от 5 април 1886 г.) Драгоманов пише, че изпраща материали с цел Ризов да напише статия за украинския панславизъм и тя да послужи като предговор към статии, които Драгоманов възнамерява да публикува във вестник „Свобода“. В това число Драгоманов изпраща и посланието на Шевченко до Шафарик („Еретик”) и информира, че един български студент е обещал „скоро да направи превод в стихове на посланието до Шафарик” (Драгоманов 2005: 60-61). Този начинаещ поет е Моско Москов, който превежда по-късно и други творби на Шевченко, които оказват влияние върху творчеството му.

Българският литературовед и украинист Петко Атанасов свързва лиричните и сатирични творби на М.Москов, Ц.Гинчев и други български поети, публикувани през 1887 г. на страниците на Захари-Стояновия вестник „Свобода“, именно с насърчаванията на М.Драгоманов. М.Москов и Ц.Гинчев използват и стихотворния размер на Шевченковите творби (Атанасов 1969: 65).

През 1886 г. в Женева Иван Шишманов се запознава с миниатюрното издание на „Кобзар” (Женева, 1878) и го споменава в едно свое писмо до Лидия Драгоманова (НА БАН, ф.11к, оп.5, а.е.740, л.5).

Във фонда на И.Шишманов са запазени покани за честването на Тарас Шевченко до Лидия от Виена (8 март 1889) и до Иван (9 ноември 1891) (НА БАН, ф.11к, оп.2, а.е.609, л.4;л.6).

По време на преподавателската си дейност в Софийския университет (1889-1895) Михайло Драгоманов пише десет студии за творчеството на Шевченко и опазването на паметта на великия поет. Повече от тях ученият публикува в Украйна (Лвиев) в списанията „Народ“ и „Житє і Слово“, в полското списание „Ognisko“ и в Женева (Драгоманов 2011: 48-

50; 59-61; 63).

В София Драгоманов пише предговор към „Поезії Т.Гр.Шевченка, заборонені в Росії” (Женева, 1890), цикъл студии „Листочки до вінка на могилу Шевченка в ХХІХ роковини его смерті”: „До історії аресту Шевченка в 1859 р.” и „Поезії Шевченка в народних устах” (1890), за честването на Шевченко – „Краківська „Академічна Громада” (1891). Драгоманов пише рецензия на изданието „Кобзар Тараса Шевченка” – „Т.Шевченко в чужій хаті його імені” (1893). Във връзката със забраната на дейността на просветното „Научно дружество „Шевченко” от страната на руското царско правителство Драгоманов пише статия „Нова играшка з іменем Шевченка” (1894). Драгоманов реагира на честването на Шевченко в Санкт-Петербург със статията си „Петербурзькі українолюбці” (1894). През 1895 г. излиза Драгомановата рецензия „Дневник Шевченка – не в оригіналі” на една публикация „Шевченко Т. Записки або журнал”. Хронологията на Драгомановите статии свидетелства за постоянен интерес на украинския учен към темата, свързана с името на Тарас Шевченко.

Приятелите и почитатели на Драгоманов в Украйна организират в края на 1894 г. честване на 30-годишния юбилей от началото на научната му дейност. Един от подаръците, които получава професор Михайло Драгоманов, е портрет на Шевченко. По спомени на съпругата му Людмила, Михайло много харесва този портрет.

След смъртта на Драгоманов Людмила Драгоманова продава личната му библиотека на Софийския университет „Св. Климент Охридски”. В университетската библиотека се съхранява „Списък на книгите от Драгомановата библиотека записани в каталога, а задържани от госпожа Драгоманова”, който включва 229 наименования. В края на този списък са отбелязани произведения на Шевченко, запазени от Людмила Драгоманова за семейството: „Букварь Южнорусский” (1861), „Кобзарь” (Львов, 1864), „Кобзарь” (Прага 1876), „Кобзарь” (Женева, 1878), „Поезії Т.Г.Шевченка, заборонені в Росії” (Женева, 1890). Най-интересното е, че в едно писмо до дъщеря си Лидия, Людмила Драгоманова обръща внимание на факта, че заминавайки за Киев, тя взема само детски книги (НА БАН, ф.11к, оп.3, а.е.1871, л.43гр.). Това означава, че благодарение на личната библиотека на Драгоманов в края на ХІХ в. София разполага с уникална колекция на оригинални издания на Тарас Шевченко.

От Киев Лидия и Иван Шишманов получават писма от семейство Драгоманови с информация за Шевченко по различни поводи. Например, Олесь Косач – сестра на Лесь Украинка, съобщава през 1896 г., че имат намерение да отидат на гроба на Шевченко, за да засадят там „рожи и жасмин” (НА БАН, ф.11к, оп.5, а.е.905, л.7.).

Людмила Драгоманова в писмо от 19 март 1900 г. подробно описва една

вечер, посветена на Тарас Шевченко в Литературното дружество в Киев, по време на която Микола Лисенко акомпанира и дирижира хора (НА БАН, ф.11к, оп.3, а.е.1872, л.33).

Ариадна, малката дъщеря на Драгоманов, в писмо от 16 февруари 1901 г. от Киев, споделя с Лидия своите впечатления за един концерт на селски хор, в края на който всички участници получават като подарък екземпляр на „Кобзар” на Шевченко. Ариадна отбелязва също, че за тази зима това е било най-голямото удоволствие за нея (НА БАН, ф.11к, оп.5, а.е.779, л.30,гр.).

От Львов Ариадна изпраща картичка с портрет на Шевченко на Димитър – син на Иван и Лидия Шишманови (НА БАН, ф.11к, оп. 5, а.е. 779, л. 82гр.). В едно от писмата си Ариадна описва впечатленията си от концерт, посветен на Шевченко, състоял се през март 1904 г. и отбелязва, че тогава е видяла „цялото общество на Лемберг⁴, защото залата беше пълна” (НА БАН, ф.11к, оп.5, а.е. 79, л.64-64гр.).

Средствата от спектакъла по драмата на Леся Украинка „Блакитна троянда”, представен в Киев на 17 януари 1909 г., са предназначени за издигането на паметник на Шевченко в Киев, за който украинската интелигенция е започнала да събира пари.

По повод 50-годишнината от смъртта на Шевченко Свитозар Драгоманов, единственият син на Михайло Драгоманов, в писмо от 1911 г. се обръща с молба към Иван Шишманов да опише честването на Шевченко в България, защото вече има такива сведения от Австрия, Германия и Сърбия. Свитозар подчертава: „Всеки глас на славянството за значението на Шевченко за общочовешките идеали като цяло и по-специално за славянството е особено скъп за нас” (НА БАН, ф.11к, оп.3, а.е.1863, л.9). Свитозар информира, че честването на Шевченко в Киев не е разрешено и дори един попечител на учебен окръг е забранил на гимназистите и възпитаниците на средните учебни заведения да отидат на панихидата.

В края на същата година Людмила Драгоманова в писмо до Лидия изразява надежда, че Иван Шишманов ще дойде в Киев в среда на февруари 1912 г. като член на Комисията по приемане на проекти за паметник на Шевченко (НА БАН, ф.11к, оп.5, а.е.777, л.4гр.). В края на 1912 г. Людмила Драгоманова съобщава, че зетят на Драгоманови – художникът Иван Труш е „отново в журито за изграждането на паметник на Шевченко” (НА

БАН, ф.11к, оп.5, а.е.777, л.53гр.).

По повод 100-годишнината от раждането на Тарас Шевченко на 9 март 1914 г. в Софийския университет, в аудитория № 45 „Славянска беседа”, се организира честването „Шевченково утро”, в което участва и Лидия Драгоманова-Шишманова. Иван Шишманов уведомява Научното дружество „Шевченко” в Лвив за тържеството и изказва благодарност за избирането му за действителен член на Научното дружество „Шевченко” (НА БАН, ф.11к, оп.3, а.е.379, л.6.).

Във фонда на И.Шишманов е запазена покана за „Шевченковото утро”.

Покана

Почитаеми Господине,

На 25 февруари 1914 г. се навършиха 100 години от деня, в който се е родил знаменития малоруски поет,

Т.Г.Шевченко.

По този случай „Славянска беседа” урежда на 9того в
УНИВЕРСИТЕТСКАТА АУДИТОРИЯ № 45

Шевченково

Утро

с следната програма:

Ст.Станимиров. Биографически сведения за Т.Г.Шевченко.

Профес[ор] д-р Ив.Д.Шишманов. Тарас Шевченко, неговото творчество и неговото влияние върху българските писатели преди Освобождението.

Като ви уведомяваме за това, молим ви да почетете утрото с присъствието си.

Вход свободен.

Начало 10 часа сутринта.

С[офия], 4-и Март 1914 г.

*От настоятелството
на „Славянска беседа”*

(НА БАН, ф.11к, оп.2, а.е.609, л.10).

През 1916 г. изключителната научна студия на Шишманов за Шевченко е преведена на украински, а през 1918 г. на френски език. И двата доклада излизат през 1914 г. в София в книгата „Спомен за Тараса Григориевича Шевченка” (серия „Библиотека на „Славянска беседа”).

Шишманов е автор на още една статия, публикувана през 1911 г. – „Юбилеят на Тарас Шевченко”. В статията си българският учен обръща внимание на забраната от царска Русия да се чества юбилея на украински поет.

По повод 30-годишнината от научна дейност на Иван Шишманов (1889-1919) неговите ученици и почитатели издават през 1920 г. сборник, който включва и статиите на Ст.Чилингиров за Шевченко – „Тарас Шевченко на български” и на Дмитро Шелудко – „Любен Каравелов и Украйна”.

В България Иван Шишманов с достойнство продължава семейната традиция на Драгоманови да опазва паметта и делото на гениалния син на украинския народ, световноизвестния поет и художник Тарас Шевченко. Проф. Иван Шишманов полага основите на българската научна „шевченкиана“, която намира своето достойно продължение сред неговите ученици и съмишленици.

Анализът на архивните материали на Драгоманов и фонда на Шишманов показва че големите заслуги на професор Михайло Драгоманов и неговото семейство за интереса към творчеството на Великия Кобзар, за опазването на паметта и творческото наследство на украинския поет и художник Тарас Шевченко са безспорни.

Литература:

Атанасов 1969: Атанасов П. Из историята на българо-украинските културни отношения. Приносът на Михаил П.Драгоманов // БАН. Известия на института за литература. Книга XX, 1969. с. 47-83.

Диба 2011: Диба А.Г. Найдорожчі гості Звягельських Косачів. – В: Науковий збірник „Велика Волинь”. Випуск 45. Слово твоє невмируще в віках. Матеріали Всеукраїнської науково-красназавчої конференції, присвяченої 140-й річниці від дня народження Лесі Українки (25 лютого 2011 року, м. Новоград-Волинський). Житомир, 2011. с. 227-233.

Драгоманов 2005: Драгоманов Михайло. Духовност и свобода /Избрани статии, дневник и писма на учения. Съставителство и превод Пенка Кънева. Издателство ПОЛИС, 2005.

Єфремов 1926: Єфремов С. Історія українського письменства. Київ, 1926. Т. 2.

Михайло Драгоманов. Бібліографія (1861-2011) / упоряд.: М.О.Мороз, В.А.Короткий (керівник авторського колективу), І.І.Тіщенко, І.С.Гриценко, С.І.Білокінь. – Дрогобич: Коло, 2011. – 740 с.

Научен архив на Българска академия на науките (НА БАН) , ф. 11К „Иван Д.Шишманов”.

Українка 1978: Українка Л. Листи. Т. 10.

Якімова 2011: Якімова А. Українці в Болгарії: філософія історичного буття (нарис). Софія, 2011.

Информация за автора:

Антонина Якімова – заместник-председател на Сдружението на украинските организации в България „Мати Украина”

e-mail: ds.sofia@abv.bg